

2013:36

Riseberga kyrka – yttre renovering

Antikvarisk medverkan 2013

Kerstin Börjesson

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2013:36

Riseberga kyrka

- yttre renovering

Antikvarisk medverkan 2013
Riseberga socken, 1108
Klippans kommun
Skåne län

Kerstin Börjesson

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2013 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
E-Rapport 2013:36

Omslagsfoto: Riseberga kyrka under renovering 2013. Fotograf Kerstin Börjesson.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Riseberga kyrka – yttre renovering

Innehåll

Inledning/sammanfattning av utförda åtgärder	5
Administrativa uppgifter	5
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	5
Utförda åtgärder	6
Fasader	6
Torntak	6
Yttertak på lågdelar	7
Avvattningssystem	7
Fönster och dörrar	7
Kyrkvind	8
Övrigt	8
Antikvariska synpunkter	9
Handlingar med relevans för ärendet	9
Materialförteckning	10
Bildbilaga	11

Klippans kommun i Skåne.

Riseberga kyrka ligger mitt i byn med samma namn.

Inledning/sammanfattning av utförda åtgärder

Renoveringen omfattade omläggning av kyrkans plåttak på lågdelarna, ommålning av torntaket, fasader samt ljudluckor, fönster och dörrar. Arbetena påbörjades under maj 2013 och slutbesiktigades i oktober samma år. Omläggning av plåttaket innebar en förändring av material men med liknande läggningsteknik. Även kulören ändrades till samma som torntaket. Renoveringen av fasaderna hade underhållskaraktär med en del lagningsarbeten på dörrar och fönster. Tillgängligheten till kyrkvinden förändrades också då den befintliga ingången flyttades från långhusets norra takfall till en ny lucka ungefär vid korsmitten. Antikvarisk medverkan skedde genom undertecknad, Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne.

Administrativa uppgifter

Objekt	Riseberga kyrka
Socken	Riseberga socken, 1108
Kommun	Klippans kommun
Regionmuseets dnr	K12.30-135-13, K12.30-474-09
Arbetshandlingar	Epcon, Kjell Larsson
Länsstyrelsens beslut	433-11308-2013, 433-88609-09
Byggherre	Riseberga-Färingtofta församling
Entreprenör	Plåt - Kvidinge Plåtslageri, Fasader - PMB bygg
Antikvarisk medverkan	Kerstin Börjesson, Regionmuseet
Antikvarisk slutbesiktning	2013-09-06
Bidrag	Kyrkoantikvarisk ersättning
Rapportgranskning	Petter Jansson

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Riseberga kyrka består av ett, troligtvis medeltida, högt torn, långhus, och korsarmar i norr och söder. Koret är inrymt i långhusets västra del där medeltida murverk sannolikt finns bevarat. Kyrkorummet väster om koret har tillkommit i etapper och ersatt den äldre kyrkobyggnaden. Norra korsarmen byggdes 1733, södra 1788 och kyrkans östra del byggdes 1822 efter att den medeltida kyrkans kor rivits. Även kyrkans taklag avspeglar de olika tillkomstperioderna. Över koret, kyrkorummets äldsta del finns en mer spetsig takvinkel och här har takstolarna annan uppbyggnad än i övriga delar som har det nyklassicismens flacka takideal. De äldsta källorna för kyrkan omtalar taket som blytäckt och sedermera tegeltäckt. I början av 1800-talet var taken spåntäckta vilket ersattes med tjärpapp 1890. 1903 lades ett nytt tak av järnplåt som byttes till bandplåt av typen plastisol 1983. Takets underbrädning byttes samtidigt. Även torntaket lades om 1983 på samma sätt. Torntaket renoverades 1999 då det lades om med ny galvad plåt som

platsmålades med röd blymönja och beckers plomb. Vid detta tillfälle återgick man till ett äldre utseende med skivtäckning och förskjutna falsar. Tornets krönkors byttes också vid detta tillfälle. Församlingen hade även ansökt om tillstånd att renovera yttertaket på lågdelarna samtidigt men av ekonomiska skäl fick arbetet anstå. Det befintliga taket av plastisol var slarvigt utfört hade tekniska brister med läckage och korrosion och flagnade i stor omfattning. Ny ansökan om omläggning av yttertaket i enlighet med tornets plåttak gjordes 2010. Tillstånd från länsstyrelsen och även kyrkoantikvarisk ersättning beviljades. Några månader innan renoveringen skulle påbörjas gjordes ännu en ny ansökan för att lägga om kyrkan med fabrikslackerad stålplåt alternativt aluminium. Bakgrunden till den nya ansökan var att plåtens tekniska kvalitet förändrats sedan den första ansökningsrundan och att förutsättningarna därför ändrats. Galvad stålplåt behandlas sedan 6-8 år med ett passiviseringskikt för att förhindra vitrost. Detta måste slipas bort innan målning om färgen ska få någon vidhäftning. Risken är dock att galvaniseringskiktet skadas i processen för att få en garanterat övermålningsbar yta. Förutom att de tekniska förutsättningarna förändrats menade man också att den förmålade plåten hade längre livslängd och därmed är mer ekonomisk. Länsstyrelsen beviljade ansökan både för aluminium och stålplåt och valet föll då på den förlackade aluminiumplåten eftersom aluminium är naturligt korrosionsbeständig. Den förlackade plåten har en färggaranti på 15+10 år. Aluminiumplåten beräknas hålla tre gånger så lång tid som vanlig förzinkad stålplåt.

Utförda åtgärder

Fasader

Fasaderna rengjordes genom hetvattentvätt och algbekämpades med Bental algtvätt samt blästrades. Skadad puts rensades och putsades om med hydraulisk kalkbruk. Putsskadorna var begränsade till sockel och listverk och i relativt liten skala. En del sprickor fanns i fasaderna lokalt exempelvis under ljudluckorna. I ljudluckornas solbänkar kompletterades fogbruk mellan takpannorna där detta saknades. Inga takpannor byttes. Fasaderna målades därefter med en KC-färg för cementhaltig puts målarkalks Hydraulit extra. Ankarjärn målades i svart linoljefärg.

Torntak

Torntakets skick var gott sedan den förra renoveringen men kritade mycket. Viss korrosion fanns vid falsarna i fotrännorna. Färgen satt i övrigt bra på torntaket men hade mattats av något. Taket rengjordes och målades 2 gånger med Beckers plomb samma kulör som befintligt och som lågdelarna.

Yttertak på lågdelar

Yttertaket till lågdelarna revs liksom underlagspappen. Takpanelen som var fäst med en spik per upplag och takbräda kompletterades med rostfri skruv och fästbleck vid gaveln. Ny papp och plåt lades upp med dimensionerna 670 x 1000 och täckningen utfördes med förskjutning $\frac{1}{4}$ skiva. Falsomtagningen handfalsades. Ventilationshuvor monterades inock enligt arbetshandlingarna.

I trälisternas vid takfoten som nätades ventilationsöppningar med flugnät. I yttertaket gjordes tre helt nya takluckor med dimensionen 60x60 cm, samma som den gamla luckan. De nya luckorna byggde dock mer över taket än den gamla, cirka 20 cm över plåttäckningen. Den ena luckan gjordes alldeles ovanför skorstenen i södra korsarmen och är ett krav för besiktning av taklag intill skorstenen. En fast steg monterades till denna lucka vilken fästes i falsarna och målades in i takfärgen. En lucka gjordes till långhuset i södra takfallet relativt högt sittande. Denna utgör den egentliga ingången till långhuset eftersom taklaget i korsarmarna ligger mycket högt under yttertaket och framkomligheten är begränsad. Luckorna i dessa delar är att betrakta som inspektionsluckor.

Det nya yttertaket försågs med vattenavledning genom fotrännor enligt en typ som Kjell Larsson, Epcon utvecklat. Fotrännorna utfördes med en något rundad framkant och med krokar av varmgalvad stål. Fotrännor saknades på det befintliga plåttaket som var försett med hängrännor.

Plåt listverk

Listverken i gavelfasaderna var avtäckta med platsmålade stålplåt och denna behövde bytas på grund av korrosion. Ny förmålade plåt i grå kulör valdes för denna del. Listverket över östportalen (huvudingången) behölls och målades i samma kulör.

Åskledare

Ny åskledare i aluminium monterades med falsklammer.

Avvattningssystem

De befintliga stuprören bibehölls till kyrkan. Vattkuporna var underdimensionerade och byttes till nya liknande de gamla och tornets befintliga dvs runda trattformade kupor. Nya vattkupor tillverkades även för tornets stuprör. Även den övre leden till stuprör på kyrkans lågdelar med rundade böjar byttes till rör med skarpa vinklar.

Fönster och dörrar

Ett beslag på tornets södra fönster byttes till ett gångjärnsbeslag till den öppningsbara fönsterbågen. Gångjärnsbeslagen köptes från Enetorps byggnadsvårds AB. Till de runda fönsterbågarna i korsarmarnas gavlar

monterades droppbleck för att skydda fönsterbågen från inträngande vatten. Vid södra fönstret monterades också fönsterbleck i karmbottens anslutning till putsen. Vid västra tornfönstret (till sakristian) saknades fönsterbleck. Då detta fönster uppvisade skador från inträngande vatten beslöts att montera bleck på samma sätt som till övriga kyrkfönster. Fönstren målades med linoljefärg enligt befintlig färgsättning, i guldockra. Invändigt mellan fönsterbågarna skrapades och målades också karmbottenstycket i ytterfönstret i vit kulör då detta var skadat av kondensvatten.

Ljudluckorna tjärades två gånger med dalbränd tjära. Fönstergluggarna i ljudluckorna kittlagades.

På södra korsarmsytterdörren kompletterades med droppbleck på östra dörrbladet där detta var borta. Viss lagning gjordes på östra dörrbladet där skadad panel ersattes med nytt virke likt den befintliga i nederkanten

Kyrkvind

När nya takluckan till kyrkvinden gjordes en inspektion på vinden för att undersöka taklaget i östra delen som har varit mycket svåråtkomligt och därför inte finns beskrivet närmare i vård och underhållplanen. De synliga takstolsdelarna över koret dvs. kyrkans västra del och den enda kvarvarande delen från den medeltida kyrkan består av sparrar och ett hanband. Längre ned i taklaget bör konstruktionen utgöras av stickbjälkar och stödben. Den västra delen av långhuset består av saxsparrar fogade till sparrparet med hak och bladning. Den västra av saxsparrarna var av ekvirke troligen återanvänt, med tomma dymmelhål i virket. Även ett hanband i de östra takstolarna över koret var av ek, i övrigt verkar taklaget bestå av fur. Taklaget över korsarmarna är inte tillgängligt utan stora svårigheter och undersöktes inte mer än genom den södra takluckan. För att ta sig fram i denna del där takvalvet ligger precis under undertaket får man åla sig fram i isolering. Taklaget i söder består av fur.

Övrigt

Vid arbeten på yttertaket fick man läckage i vinkelrännan mellan södra korsarmen och östra långhusdelen. Vatten rann ned in i kyrkorummet och missfärgade väggen intill läktaren i södra korsarmens östra sida. Försök att rengöra med wishabsvamp gjordes men detta fick inte bort all missfärgning samt färgskiktet skadades också. Beslut om att måla om detta väggparti, cirka en halv meter från tak till bänk med färg lika befintligt. Beslut togs också att rengöra innerväggarna över radiatorerna inne i kyrkorummet med wishabsvamp då dessa var mycket sotade.

Ett järnband i tornets sydöstra hörn hade släppt något och behövde spännas från östra mursidan. Detta utfördes inte under renoveringstiden och kan göras inifrån tornet när tillfälle ges.

Diskussioner om tillgänglighet till långhusvinden kunde underlättas fördes under byggtiden. Vid ingången föreslogs en enkel stege från luckan och en mindre landgång i form av plankor för att slippa beträda valvens ovansida. Eventuellt vill man också dra in belysning på vinden men begränsat till en lampa vid nedgången från luckan. El finns tillgängligt i vindens västra del där ledningar kommer in från tornet. Åtgärderna var inte utförda vid slutbesiktning.

Antikvariska synpunkter

Kyrkan har genom den aktuella renoveringen fått ett nytt yttertak målat i samma kulör som tornets. Takmaterialet har ändrats till förmålade aluminiumplåt men läggningssätt överensstämmer med det gamla taket från 1903. Genom byte av takmaterial har församlingen fått ett tak som kan hålla i avsevärt längre tid än den förzinkade plåten. Att plåten var förmålade sparade tid och pengar vid renoveringen men innebär en viss skillnad i estetisk kvalitet. Den förmålade plåten saknar det liv och djup som finns i platsmålad plåt som har en förhållandevis tråkig yta sett på nära håll. För besökaren kommer inte skillnaden mellan den förmålade ytan och det platsmålade att synas och skillnaderna kommer också att avhjälpas i framtiden när det blir dags att måla om plåten. Plåtarbetet har utförts med hög kvalitet och omsorg om detaljer med en del moderna lösningar som får ses som dagens bidrag till kyrkans byggnadshistoria där taket skiftat i kvalitet och utförande framför allt de senaste tvåhundra åren.

Handlingar med relevans för ärendet

2013-05-15	Beslut länsstyrelsen 433-11308-2013
2013-05-05	Ansökan nytt takmaterial
2011-11-11	Arbetshandlingar, Epcon, KPA-konsult AB
2010-05-24	Beslut länsstyrelsen 433-88609-09
2009-12-15	Yttrande Regionmuseet Kristianstad

Lund 20131122

Kerstin Börjesson

Materialförteckning

Fasader

Avfärgning fasader
Algbekämpning
Ankarjärn, beslag

Putslagning fasader

Målarkalk hydraulit extra
Bental algtvätt
Järnoxidsvart Enetorpet
Enetorpets järnmönja
Finja hydraulisk kalkbruk, 2 mm
kornstorlek.

Snickerier

Fönster, dörrar
Ljudluckor
Fönster invändigt

Linoljefärg Enetorpets guldockra
Claessons Dalbränd tjära
Beckers Elegant Aqua lackfärg, matt.

Plåt

Plåt aluminium
Avfärgning listverk fasader

Ommålning torntak

Finspång F12 polyesterlack tegelröd
Grafitgrå NCS 7502B (RAL7024)
linoljefärg
NCS 4550-Y80R

Bilbilaga

På tornet fanns en del alger och påväxt. Putsen var i övrigt i gott skick. Bilden till vänster visar tornets nedre västra fönster som saknade droppbleck i bottenstycket. Den högra bilden visar tornets södra fönster där gångjärn saknades i den öppningsbara bågen.

Till vänster: Yttertak på södra korsarmen före renovering. Till höger: Torntaket före renoveringen. Krönkorsets zinktäckning är från föregående renovering 1999. Ventilationsöppningar syns upptill på tornbuven.

Långhusets plåtsolbelagda plåt hade slagat i stor omfattning framför allt på södra sidan. Till böger syns fransig ytbeläggning på plåten orsakat av en allt för brutal mekanisk påverkan med dåtidens (1980-tal) falsmaskin.

Plåt vid listavtäckningar byttes i fasaderna. Notera profileringen av fasadens övre listverk. Till höger färdig plåttäckning på södra korsarmen.

På rundfönstren till korsarmarna fanns fuktskador. Droppbleck och fönsterbleck monterades.

Taktegel i ljudluckornas fönsterbänkar foglagades. I ljudluckorna tjärades. Till höger syns tornets takfotsunderbrädning och listverk efter ommålning.

Snickerierna var i behov av ommålning. På södra korsarmsdörren fälldes nytt virke in. På södra korsarmsdörren fälldes nytt virke in i dörrbladets paneltäckning.

Ett järnband monterat på tornets sydöstra hörn satt inte spänt mot muren. Notera den ojämna murytan utmed långhusets takfall.

Över långhusetsnock i västra tornmuren finns ett markerat parti möjligen omfattningen till en äldre igensatt öppning. Murpartiet där tornet möter långhusets gavel är påtagligt buligt.

Fotrännan till det nya plåttaket utfördes enligt Kjell Larssons modell med hål i innerplåten för att kondensvatten inte ska bli stående inne i konstruktionen. Till höger syns färdigt resultat och takavvattnings nya vattkupor.

Torntaket efter ommålning. Tornets vattkypor byttes.

Tillgängligheten har avsevärt förbättrats med de nya takluckorna. Till vänster luckan över koret och till höger södra korsarmens lucka. Till höger: murverk i kyrkans västra gavel/ tornmur mot öster.

Återanvänt ekvirke i kyrkans taklag. Långhusets västra takstol. Till höger syns taklaget i nock på södra korsarmen från inspektionsluckan.

Till vänster, ny lucka i södra korsarmen och skorstenens plåtinklädnad. Till höger: Skräp från fåglar har samlats intill hjälpkupplagen i tornet. Skräpet behöver rensas bort för då detta kan leda till rötskador och biologisk påväxt.

Färdigt långhustak i september 2013.

Regionmuseets E-rapportserie 2012

Kulturmiljö

1. Utvändig renovering av Stoby kyrka, Stoby sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2012
2. Brösarps station, Ravlunda sn, AM, Helena Rosenberg, 2012
3. Gustav Adolfs kyrka – invändig ombyggnad, Helsingborg sn, AM, Maria Sträng, 2011–2012
4. Vittskövle kyrka – invändig ombyggnad, Vittskövle sn, AM, Jennie Björklund, 2012
5. Vattenmöllan – omläggning av östra takfallet, Brunnby sn, AM, Ingela Blomén, 2012
6. Stångby kyrka – tillgänglighetsanpassning av entré, Stångby sn, AM, Kerstin Börjesson, 2012
7. Västra Hoby kyrka – tillgänglighetsanpassning av entré, Västra Hoby sn, AM, Kerstin Börjesson, 2012
8. Håstads kyrka – tillgänglighetsanpassning av entré, Håstad sn, AM, Kerstin Börjesson, 2012
9. Tyggården, Kristianstad sn, AM, Helena Rosenberg, 2012
10. Hustoftagården, Väsby sn, AM, Anna Rabow och Heikki Ranta, 2010
11. Villa Sagan, Örkelljunga sn, AF, Helena Rosenberg, 2013
12. Norra Strö kyrka – ommålning av plåttak, Norra Strö sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2008
13. Tobaksfröer i Skåne, Förstudie, Åsa Jakobsson, 2012
14. Helsingborgs rådhus – trappräcke i västra trapphallen, Helsingborgs sn, AM, Maria Sträng, 2011
15. Inventering och värdering av stenmurar i området Galgbacken, Dalby, PJ, Åsa Jakobsson och Patrik Olsson, 2013
16. Norra Mellby kyrkogård, Norra Mellby sn, VP, Jennie Björklund, Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson och Emelie Petersson, 2012
17. Fritidsbadet i Ystad, Ystad sn, AF, Anna Rabow och Helena Rosenberg, 2013
18. Krubbemölla – omläggning av stråtak och restaurering av kvarnränna, Vitaby sn, AM, Emelie Petersson, 2013
19. Ekestad folkets park – renovering av betongtrappa, Österslöv sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013
20. Ballingstorp och Per-Ols – diverse åtgärder 2013, Kviinge sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013
21. Håstads kyrka – renovering av värmeanläggning, Håstad sn, AM, Kerstin Börjesson, 2013
22. Häglinge kyrkogård, Häglinge sn, VP, Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson och Emelie Petersson, 2012
23. Hardeberga kyrka – kistplåtar i vapenhuset, Hardeberga sn, AM, Maria Sträng, 2011
24. Revinge kyrka – ny textiltillförvaring, Revinge sn, AM, Maria Sträng, 2011
25. Vittskövle slott 2013, Vittskövle sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013
26. Villa Petterssons tak, Svalöv sn, AM, Anna Rabow, 2012
27. Agusastugan 2013, Andrarum sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013
28. Buxbomen i Skåne, Skåne län, KA, Cissela Olsson och Anna Rabow, 2012
29. Hosaby 11:16 i Hörvik – omläggning av tak, Mjällby sn, AM, Helena Rosenberg, 2013
30. Näsums kyrka – invändig renovering och tillgänglighetsanpassning, Näsums sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2010
31. Glimmebodagården – vårdåtgärder 2013, Brösarps sn, AM, Emelie Petersson, 2013
32. Väsby kyrka – utvändig renovering, Väsby sn, AM, Maria Sträng, 2013
33. Gräsma kvarn, Huaröd sn, VP, Jimmy Juhlin Alftberg och Helene Stalin Åkesson, 2013
34. Norra Strö kyrka – ombyggnad för visningsmonter, Norra Strö socken, Åsa Eriksson Green, 2013
35. Bondrumsgården 2013, Fågeltofta sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013
36. Riseberga kyrka – yttre renovering, Riseberga sn, AM, Kerstin Börjesson, 2013

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AM- antikvarisk medverkan
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

